

Öteki Mahalle: Dinar Dere Mahallesi Romanları Müzik Kültürü

The Other Neighbourhood: Music Culture of Gypsies in Dinar Dere Quarter

Uğur Türkmen & Hakan Yılmaz

Müzik Bölümü, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, Türkiye

Sinema ve Televizyon Bölümü, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, Türkiye

Özet

Türkiye'nin hemen her bölgesinde göçebe, yarı göçebe ve yerleşik olarak romanlar yaşamaktadır. Bununla birlikte romanlar üzerinde genelde sosyolojik ve sosyo-psikolojik özeldense müzik kültürleri üzerinde yeterli çalışmalar yapıldığı söylenemez. Özellikle müzik bilimi işiyle uğraşanların ilgi azlığı son derece dikkat çekicidir. Bu durumda romanların kapalı bir hayat yaşamayı tercih etmeleri de etkilidir. Kendilerine özgü yaşantıları, hayata bakış açıları, inançları, algıları ile farklı olarak görülen romanlar, müziğin hemen her türünde ama özellikle popüler müzik türünde etkin olarak yer edinmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı; "Dünya'nın ilk müzik yarışmasının yapıldığı yer olan "Dinar'da yaşayan romanların müzik yaşantılarına bakmak ve müzik kültürlerini ele almaktır. Çalışma Dinar ilçesi Dere/Tekke Mahallesi romanları ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada; yerinde gözlem, görüşme, içerik analizi gibi alan araştırmasına yönelik yöntem ve tekniklerden yararlanılmış, elde edilen bulgular nitel araştırma yöntem ve tekniklerine göre analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Çalışmanın müzik ve sosyoloji, müzik ve sosyal-psikoloji, kültür, roman müziği gibi konularda araştırma yapmak isteyenlere kaynak teşkil edeceği ve özgün olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Roman Müziği, Dinar

Abstract

Gypsies maintain nomadic, semi-nomadic and permanent life in almost every region of Turkey. However, it can't be said that adequate sociological studies have been conducted on Gypsies and not sufficient research has been conducted on Gypsy music culture on socio-psychological level. Especially lack of interest of those dealing with music science is remarkable. Sealed life-style preference of Gypsies has an effect in this. Appearing different from the mainstream with their peculiar life-styles, life-perspectives, beliefs and perceptions, Gypsies occupy an active role in almost every music branch, especially in popular music.

The aim of this study is to review the musical life and to study the music culture of Gypsies living in Dinar, where the first music contest of the world was held. The study was limited to the Gypsies in Dere/Tekke quarter of Dinar district. Such methods and techniques of field research as in situ observation, interview and content analysis were used in the study, the findings were analysed and interpreted according to qualitative research methods and techniques. It is projected that this authentic study will yield a resource for those studying such fields as music and sociology, music and socio-psychology, culture and Gypsy music.

Key Words: Culture, Gypsy Music, Dinar

Giriş

Türkiye'nin birçok bölgesinde göçebe, yarı göçebe ve yerleşik olarak romanlar yaşamaktadır. Romanlar; kendilerine özgü hayat tarzları, hayata bakış açıları, inançları, sosyokültürel ve sosyoekonomik durumları ile yaşadıkları toplum içerisinde hemen fark edilirler. Bu farklılıkta müzik yaşantıları önemli bir yere sahiptir.

Müziğin hemen her türünde ama özellikle popüler müzikte varlıkları ve etkileri bilinen romanların müzik kültürleri, pratikleri üzerinde yeterince çalışmanın yapılmadığı, araştırma, inceleme, analiz ve yorumların istenilen düzeyde olmadığı bilinmektedir. Duygulu bu tespitemizi "Türkiye'de yaşayan çingenelerle ilgili çalışmalar son derece kısıtlıdır" diyerek destekler" (2006: 7). Bu durum araştırmacıların ilgi eksikliği yanında "onların kapalı bir sosyal hayat yapılarına sahip olmalarıyla yakından ilgilidir" (Duygulu, 2006:7).

Dün ve yarın endişesi olmadan, bugünü yaşadıkları, bilinen ve ilk akla gelen yargılardandır. Bununla birlikte gününü gün eden, her daim eğlence peşinde koşan, gamsız bir hayat süren topluluk olarak görülmeleri ise önyargı olarak düşünülebilir. Kuşkusuz hemen her birey ve topluluk gibi öncelikleri geçim derdidir. İlk dile getirdikleri iş, aş ve ekmek parasının derdinde olduklarıdır. Romanlar için tarihsiz, dilsiz, zamansız gibi algıları da tartışılır. Özellikle yerleşik romanların yüzlerce yıl birlikte yaşadıkları toplumla hemhal oldukları ve yazılı-sözlü tarihlerinin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Meslek Tercihleri

Yerleştikleri bölge halkının yapmak istemediği işlerde ilk akla gelen topluluk olarak görülürler. Çalgıcılıkları en bilinen meslekleri olmakla birlikte sepetçilik, kalaycılık, çiçekçilik, bohçacılık, demircilik, hurdacılık gibi zanaatlarla da anılırlar.

Müziyenlikleri

İyi icracı oluşları, yerleştikleri bölgenin ve toplumun müzik kültürlerini özümsemeleri, yaşamaları ve yaşatmaları, Türk halk ve sanat müziği ama özellikle popüler ve eğlence müziğinde etkin olarak yer edinmeleri, romanlar ve müzik konularında ilk akla gelen düşüncelerdir. Reinhart'lar çingenelerin gezgin karakterli olduklarını ve meslekleriyle bütünleştiklerini, kendilerine ait müzikleri ve çalgıları olmadığını, hangi ülkeye gitmişlerse o ülkenin türkülerini söyleyip, çalgılarını çaldıklarını söylerler. (2007:117)

Kültür akışkanlığında önemli bir rol üstlenirler ve başta içinde yaşadıkları toplumun geleneklerini (evlilik, düğün, asker uğurlama vb) yaşama, gelecek kuşaklara aktarma işlevlerini yerine getirirler. Geleneği korudukları konusu tartışmalıdır. Çünkü geleneği yaşama ve yaşatmakta kendi hayat tarzları, bakış açıları etkilidir. Yükselsin, Roman müzisyenlerin kültür aracılığı işlevlerini yerine getirdiklerini ve bunu tarihsel (geçmişten geleceğe aktarımı), coğrafi (bir yerden bir yere taşınması), toplumsal (statü, yaş, cinsiyet belirleyici) ve etnik bağlamlar arasındaki konumlara ve rollerine bakılarak anlaşılabilirliğini" söyler. (2014:717) Güvenç'te "toplumda/kültürde var olan ve

varlığını sürdüren her ögenin-tıpkı bedenimizdeki organlar gibi-gizli ya da açık işleri, işlevleri vardır ya da olmalıdır. Olmasaydı yaşayamazlardı” der (2007:33).

Roman müziği; aşk, para, neşe, eğlence merkezli, kendine has jargonlarla icra edilir. Bireylerin, abartılı, rahat, neşeli olarak yaş ve cinsiyet farkı gözetmeksizin kendilerini ifade etmeleri doğal karşılanır. Doğaçlamadaki yetenekleri bilinir. Keman, klarinet, bağlama, org, def’ler, darbuka, davul, zurna tercih ettikleri çalgılar arasındadır.

Say çingene müziğini; “Dünya’nın hemen bütün kıtalarında, ama daha çok Ortadoğu ve Avrupa ülkelerinin halklarıyla yan yana yaşayan Çingene halkının kendi içinde ortak özellikleri bulunan özgün müziği” olarak tanımlar ve kendine özgü nitelikler taşıdığı kadar, içinde bulunduğu toplumun kültürel etkilerini de içerdiğini belirtir.(2002:133)

Çingenelerin abdal olarak adlandırılmaları üzerine Reinhart’ların görüşleri dikkat çekicidir. “Abdal” sözcüğünün dini bir anlamı vardır. Dünyayı idare eden kırk kutsal adam olduğu söylenir, bu işi 13. ve 14. yüzyıllarda sufi mezhebi adına yerine getiriyorlardı. Bir derviş topluluğunun üyesi olan ve gezerek türkü söyleyip, saz çalanlara takılan lakaptır, “Abdal”. Birkaç büyük Aşık’ın ön adları da bu saygın lakapla başlar, örneğin Pir Sultan Abdal gibi. Abdal diğer bir anlamı Almanca da “dumm” denilen, aptal’dır. Bütün bu anlamları bir araya getirirsek, belki şöyle düşünebiliriz.; Çingeneler alt bir sosyal sınıf mensubu olduklarından aptal olarak adlandırılabilir. Çingeneler çok gezerler ve sürekli müzik yaparlar o halde çingeneler müzik yapan abdallardır. Belki çingeneler özgürlüklerine düşkün insan olduklarından derviş olarak takip edilmekten çekinmiş olabilirler. Bir nedeni de dindar insanların müzik yapanlara aşağıdan bakmalarıdır. Biz abdalın anlamları ve bağlantısı konusunda felsefi spekülasyonları bir kenara bırakıyoruz ve onlar hakkındaki bütün menfi düşüncelere rağmen, müzik yaşamındaki yerlerini önemini bir kez daha vurgulamak istiyoruz” (Reinhart, 2007:118).

Toplum ve Ötekileşme

Bireyler ve toplumlar değişir. Bu değişimde kültürlenme, kültürleşme ve kültürleme önemli bir etken olarak görülür. Değişim ve dönüşümler, bazen eğitim gibi formel bazen de yaşantılar yoluyla informal olabilir. Bir bireyi veya toplumu tanımlarken yaşantıları ve en önemlisi de kültürel özellikleri dikkate alınır. Bununla birlikte aynı toplum içinde yaşayan bireylerin birbirlerinden farklı hayat anlayışları da ilginç bir durum olarak karşımıza çıkar. Toplum ve o topluma ait kültürel değerler ne kadar homojen olursa olsun, bu durum kaçınılmazdır. Belki de bu durumu doğal karşılamak gerekir. Çünkü doğal olan bireylerin, toplumların ve kültürün sürekli değiştiği gerçekliğini idrak etmemizdir. “İnsan, toplum ve kültür varlıkları, birbirinden bağımsız yaşayan adalar, adacıklar değildir. Belki bir zamanlar öyleydiler ama artık ada kalmadı. Her kültür ve uygarlık alanı çevresini etkilediği gibi (doğal ve kültürel) çevresinden etkilenir ve değişir; değişimiyle de kendi çevresini ve öteki varlıkları etkiler” (Güven, 2007:18).

Bireyler arasındaki bu farklılıklar kimi zaman doğal karşılanmakla birlikte, “öteki” veya “ötekiler” anlamına gelebilecek olan bireylerin veya toplumların birbirlerini farklı gördükleri, yabancılaştırdıkları “yargı” ve “önyargılarla” da karşılaşmaktadır. Güvenç bu durumu şöyle açıklar: “Toplum-topluluk adını verdiğimiz birlik/ bütünlük, bir aile, soy, sop grubundan, bir imparatorluğun uyruğu olmaya kadar değişebilen bir zemin-zaman biricikliğinin tümünü değil, ancak küçük bir bölümünü, ötekilere benzemeyen veya karşı cephe olan çeşitli gruplar içinde yaşıyor, varlığımızı-genel olarak- ötekilere karşı algılıyor. Biz ötekilere “öteki” adını verince, onlar da bizi “öteki” olarak görüyorlar. Böylece herkes, her birey “öteki” yani yabancı oluyor. Topluma yabancılaşıyor” (2007:78-79).

Romanlar söz konusu olduğunda “öteki” kavramını rahatlıkla kullanabilen bir toplum içinde olduğumuz gerçeğini kabul etmemiz gerekmekte. Her ne kadar yaşadığımız coğrafyada ve içinde olduğumuz kültürel birikime zenginlik kattıkları dile getirilse de çoğunluğumuzun roman kültürüne ait zenginliğin ve kültürel çeşitliğe kattıklarının farkında olmadığımızı düşünenlerdeniz.

Çalışmada Amaç ve Yöntem

Çalışmanın amacı; “Dünya’nın ilk müzik yarışmasının yapıldığı yer olan “Dinar’da yaşayan romanların müzik yaşantılarına bakmak ve müzik kültürlerini ele almaktır. Çalışma Dinar ilçesi Dere/Tekke Mahallesi romanları ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada; tarama modeli esas alınmış, yerinde gözlem yapılmış, yarı yapılandırılmış görüşme, içerik analizi gibi alan araştırmasına yönelik yöntem ve tekniklerden yararlanılmış, elde edilen bulgular nitel araştırma yöntem ve tekniklerine göre analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Alanı ve kültürü bilen kılavuz/kaynak kişilerle yarı yapılandırılmış görüşmelerde kişi sayısı ortamdan ortama değişiklikler göstermiştir. Düğün, ev ortamı, müzik-eğlence geceleri vb yer ve zamanlarda değişime uğrayan kişi ve topluluk sayılarına araştırmanın doğallığının, geçerliliği ve güvenilirliğinin bozulmaması düşüncesi ile müdahale edilmemiş, söz alanların düşünceleri araştırmada yer verilmiştir. Görüşmelerin tümü gerekli sözlü izinler alındıktan sonra kayıt altına alınmıştır. 10 adet soru hazırlanmış, bununla birlikte; sorularda ki sayı, kişi ve topluluğa, ortama ve görüşmenin gidişatına göre değişikliklere uğramıştır.

Alan araştırması; araştırmacının “alan” olarak tanımladığı yerde görerek, duyarak, gözlemleyerek, katılarak bilgi edinmesi ve böylece eylemlerin, sözel ifadelerin, kısaca topluluğu saran olay ve olguların anlamlarına vakıf olma çabasıdır” (Karahasanoğlu, Yavuz, 2015:60-61). Araştırmada kılavuz/kaynak kişiler içinde yaşadıkları toplumu temsil edecek özellikte olmalarına dikkat edilmiştir. Araştırmacılar; gözlemci ve görüşmeciler rollerini benimsemiş ve süreçte aktif olarak yer almışlardır.

Araştırma süreci şu şekilde gerçekleşmiştir.

Araştırmanın ve görüşmenin teması belirlenmiş,

Araştırma tasarlanmış,

Gözlemler ve görüşmeler yapılmış,
Gözlemler ve görüşmeler yazıya dökülmüş
Elde edilen veriler analiz edilmiş,
Kılavuz/kaynak kişiler ile tekrar görüşülerek veriler denetlenmiş,
Araştırma sonuçları rapor haline getirilmiştir.
Araştırma ile Dinar dere mahallesi sakinlerinin;
Dinar'a geliş tarihleri,
Nüfus ve hareket durumları,
Meslekleri,
Şikâyet ve beklentileri,
Mutlulukları,
İrk-din ve sosyal hayat söylemleri,
Müziğe olan tutkunlukları,
Müzik yaşantılarındaki değişim ve dönüşümler betimlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın müzik ve sosyoloji, müzik ve sosyal-psikoloji, kültür, roman müziği gibi konularda araştırma yapmak isteyenlere kaynak teşkil edeceği ve özgün olduğu düşünülmektedir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde; Dinar Dere mahallesi sakinlerinin; Dinar'a geliş tarihleri, nüfus ve hareket durumları, meslekleri, şikâyet ve beklentileri, mutlulukları, ırk-din ve sosyal hayat söylemleri, müziğe olan tutkunlukları, düğün müzikleri, kullandıkları enstrümanları, değişimler ve dönüşümlerine yönelik yarı yapılandırılmış görüşmelerle ve yerinde gözlemlerle elde edilen verilere ve yorumlara yer verilmiştir.

Dinar'a Geliş Tarihleri

Dere mahallesi sakinlerinin Dinar'a yerleşim tarihleri hakkında sözlü ve yazılı birikimleri yeterli değildir. Geliş tarihleri hakkında bilgi sahibi değiller. Birkaç söylem şöyle: *"Ona aklım ermez çok eski", "Horasan'dan geldiklerini büyüklerinden duymuşlar ama belgelerini bilen yok. 1948 doğumlu bir mahalleli ise farklı bir söylemde bulunmakta "Asya'dan falan gelmedik, burada doğduk, burada büyüdük"* Bir mahalleli ise felsefi bir bakış açısı ile konuyu ele almakta. *"Ben 1963'te Dinar'da doğdum. 1996'da Belediye'ye girdim. 2012'de emekli oldum. Dinarlıyız. Abdalız. Sağdan soldan gelmedik. Bu coğrafyada yaşıyoruz. Uşak, Afyon, Isparta, Denizli, İzmir, İstanbul her yerde varız. Sonradan gelmedik. Şaman devrinden beri buradayız. Roma devrinden beri buradayız. Hüner bizdeymiş Rumeli'nde Rumlar ile iç içe yaşamışız. Marifet bizdeymiş müzik yaparmışız, küp yaparmışız, demir dövermişiz, sepet örermişiz yani marifetli insanmışız. Burada yaşıyoruz işte Dinar'da. Burada hiçbir insan ile kavgamız dövüşümüz olmadı. Şimdiye kadar Türkmen'i ile Kürt'ü ile Çerkez'i ile Yörüğü ile... Bir sürü etnik gruplar ile iç içe yaşamışız, karışmışız birbirimize. Kız alıp kız veriyoruz, çok iyiyiz*

yani. Bakıyorum televizyonlarda mecliste falan görüyorum, siyaset değil bu ama “biz bu tarihten şu tarihten beri burada yaşıyoruz” bizi soran yok. Bunlar kimdir nerden geldi, yerden mi türedi, ne oldu diyen yok bize yani. Biz bu ülkenin asil insanlarıyız, sahipleriyiz. Bu ülkede yaşıyoruz. Roma devrinden daha öncelerinden. Moğol Türkleri gelmiş, atmuşlar değneği nerede düştüyse bu toprak benim, buraya kadar benim tarlam demiş. Ama biz abdal olarak dünya zenginliğine önem vermemişiz. Güncel olarak yaşamışız, bugün bulmuşuz bugün yemişiz, yarın Allah Kerim. Olduğumuz yeri de çevirmemişiz apaçık.”

Bir başka mahalle sakini ise tarihleri hakkında derinlemesine bir bilgi verebilmiştir.

Horosan Beyleri ile Kitişliler, Horzumlular ile birlikte bizim Dedemizde Abdal Ali olaraktan o zamanlar göçebe halinde gele gele şu an bizim beyler köyü dediğimiz Bey köyüne geliyorlar. Bey köyünde ikamet ediyor Dedelerimiz. Çünkü üç Bey var. Horzum Bey’leri, Kitişli Bey’leri, bizim Abdallar. Abdal demek halk aşığı demektir. Bazen derler ya Abdal’a malum olur. Bizim Kitişliler Türkmen’dir. Horzumlu’lar Yörüktür, bizde halk aşığı olaraktan bizim Dedelerimizde onların arasında orta sıradan göçebe olarak Bey Köye kadar gelmişler. Beyler köyü, oranın ismi beylerin kurduğu Bey Köy’üdür. Şu anda Bey Köyü dediğimiz köy. Bir gün kendi aralarında saz çalıp eğlenmek istiyorlar. Diyorlar ki Aşık bize maşala yap. Eskiden maşala derlerdi. Kına gecesi falan değil. Maşala edip gönlümüzü hoş tutalım diye toplanmışlar Horzumlular, Kitişliler ve bizim Abdallar. Veriyorlar ellerine sazları hadi bakalım başlıyorlar. Derken iki Bey aralarında iddiaya giriyorlar. Dedelerimize “Sen bizim hangimizi çok seversin” diyor. O da diyor ki adamın inceliğine bakın şimdiki zamanda olsa bu incelikler asla düşünülmez. O da diyor ki, tabi o zaman herkesin astığı astık kestiği kestik zaman. “ İki Bey olarak ikinizin de başımız üstünde yeri var. İkinizde yiyci takımı değil misiniz, ikinizin de yüzünü ak sıvalı tabutta görüyorum diyor.” Bunu demesinin anlamı şu biri birisinden diğerini ayırt etmiyor. İkisini eşit tutuyor. O zaman diyorlar ki bizim Dedemize sen dört dörtlük bir adamsın ne bizi ağdırdın ne yendirdin, ikimizi de dürüst bir şekilde eleştirdin.

O zamanlar bir adamın bir koluna doğru tay derler sayın hocam daha iyi bilir. Doğru tay takıldığı zaman oranın ağası gibi, şimdiki zamanda Bey gibi gönderiyor. Buradan gitmek istersen, bu ovadan nereyi tercih ediyorsan oraya çadırını kur diyorlar Dedelerimize. Bizim Dedelerimizde şuan ki Akça Köy’ün olduğu dağda bizim 500 dönüm arazimiz var. Hem de şahitli tapulu ama babalarımız zamanında üzerinden kadaastro geçmiş ilgilenmemişler vergisini vermemişler ve şu an ki dediğim yer ormanlık ve orası devlet hazinesine geçiyor. Yani devlet hazinesine geçince biz de bilmedik çocuktuk babalarımızın babaları vardı o zamanlar bizde yeni yeni öğrendiğimiz için bizde daha yeni bilgilendik. Yani atıyorum 20 senedir falan anca duyduk. Ama bizim kütüklerimizde bizim Maça köyümüze gelişimiz, Maça köye yerleşimimiz, hala nüfus cüzdanlarımızın arkasında Akçaköy yazar. Yazar ama toprağımızı bize vermiyorlar maalesef. İşte oradan buraya, bizim yedi tane Dedemiz varmış. Bunlar bir düğüne gitmişler. O zamanki kışlar çok vahimmiş. İki kardeş tipide kaybolmuşlar. Zaman geçiyor aylar geçiyor meftalar bulunuyor. Burası bize iyi gelmedi, daha iyi bir yere gidelim diyorlar. Durmuş Dedemin babası Kör Ali. Onlar oradan kalkıyorlar geliyorlar. Tekedir birde Tekke köyüdür. Orada geliyorlar oraya yerleşiyorlar, orada da bir zamanlar oturuyorlar. Benim dedem çoluğu çocuğu ile sülalesi ile geliyorlar Bülücalan’a oturuyorlar. Bülücalan’dan sonra 1907 de Dinar’a yerleşiyorlar. Bu Dinar’da İz Bırakanlar kitabında var. Almak isteyen okumak isteyen Dinar’da İz bırakanlar kitabını alsınlar ve okusunlar. Durmuş ve oğulları. Dedemizin adı Durmuş. Dinar’da ilk sanatı

yapan adamlar, sanatkârlar. Bizim Orta Asya'dan gelişimizin özetini size sundum. Yani bizim Orta Asya'dan buraya gelmemiz, Bey Köyü beyleri ile ondan sonra Akçaköy ondan sonra Bülücalan, 1907'de Dinar.

Son görüşülen kılavuz kişinin tarihlerine mistik ve dini bir önem yüklemesi önemlidir. Ayrıca; yazılı bir tarihin olmaması ise dikkat çekicidir.

Nüfus ve hareket

Mahallede, 500'e yakın vatandaşımız yaşamaktadır. Mahallelinin, Mart, Nisan ayı geldiğinde Dinar'ı terk ettiği ve çalışmaya gittikleri bilinmektedir. Sekizinci dokuzuncu ayda tekrar geri gelip, pancar kesme, patates, vişne ve kiraz toplama işlerinde çalışmaktadırlar.

Mahalleli bu durumu "yazın çalışıyor, kışın yiyoruz" diyerek açıklar.

Mahalle öngörüleninin aksine çok göç vermez. Kentsel dönüşüm dolayısı ile her an nüfus hareketliliğinde ve sayısında değişim ve dönüşüm olabileceği söylenmektedir.

Meslekleri

Mahallede, müzisyenlik ana meslek olarak görülmektedir. Düğünlere gidilmesi, gündelik işlerde (temizlik, halı kilim satıcılığı, çapalama, kozak kırma, bohçacılık, hamallık vb) ve özellikle tarım işlerinde (pancar) çalışılması da yaygındır.

Bununla birlikte iş bulmanın zorluğu da sık sık şikâyet konusu edilmektedir.

"Burada Abdallar olarak bizim işlerimiz biraz zorlaştı. Pancar işine gidiyorduk pancar makinaları çıktı. Haşhaş kırmaya gidiyorduk onun makinesi çıktı. Çok zorlaştı bizim işimiz. Bizi devletimiz fazla görmüyor. Ben emekliyim ama işi olmayan insanlar var. Zor durumda olan insanlar bunlar hiç yakınmıyorlar. Hiç dert yanmıyorlar. Yaşamaya çalışıyorlar.

Bir müzisyen durumu şöyle açıklamakta:

"Şimdi; babalarımız dedelerimiz yıllar önce buraya gelmişler, ilk eski müzisyenlerinden. Ondan sonra biz babalarımızın dedelerimizin tabi onlar müzisyen olduğu için onların sanatını biz aldık aşağı yukarı buranın yüzde sekseni müzisyen. İlk Dinar Bandosu burada kuruldu. Hatta bende iştirak ettim ilk Dinar Bandosu kurulduğunda. Bizde yıllardır düğünlere gideriz, düğüncülük yapıyoruz, babalarımızın mesleği tabi. Bize bakarak gençlerimiz de şu anda müzisyen. Artık Dinar'ın ilk adı Teke Mahallesiydi sonra mahalle dörde bölündü bu mahalle şu an Dere Mahallesi olarak geçiyor. Sadece biz müzisyenlere ait değil, başka köylülerimiz arkadaşlarımız da var bu mahallede. Şükür şimdilik iyiyiz, kendimizi idare ediyoruz, çalışıyoruz düğünlerde. Çalışıyoruz, söylüyoruz, Sanatımızı icra ediyoruz. Sadece Dinar'da değil, Isparta, Uşak, Afyon'a da iş için gittiğimiz oluyor.

Şikâyetleri ve Beklentileri

Görüşme ve gözlemlerden edinilen verilere göre mahalle sakinleri; farklı davranılmak istemiyorlar. Askerliklerini yaptıklarını, vergilerini ödediklerini, seçim zamanı oylarının istendiğini ama seçimlerden sonra unutulduklarını, verilen vaatlerin tutulmadığını, kimseye zararlarının olmadığını ama yanlış anlaşıldıklarını, dışlanmışlık hissettiklerini, devletin Roman açılımını desteklediklerini ve devletin elinin daha çok

uzanması gerektiğini, Dinar halkı ile sorunlarının olmadığını, bununla birlikte Dinar'da iş sahasının kısıtlı olduğunu ve sürekli iş vermede çekingen davranıldığını söylemektedirler.

"Sadaka istemiyoruz İş sahası istiyoruz" düşüncesi ise sürekli gündeme getirilmiştir.

Mahallede fakirlik ve yokluk çeken ailelere de rastlanmaktadır. Mahalleye yardımların yetersiz kaldığı ise gözle görülmüştür.

En büyük dert işsizlik ve iş kalitesinin, gelirin düşüklüğü olarak belirlenmiştir.

Bir mahallenin sözleri oldukça dikkat çekicidir.

"Bu mahallede ne sıkıntım olsun kardeşim, iş sıkıntısı var bu mahallede. 50 milyona işe gittim, parmağı koparttım. 50 milyon için parmağı yedik bak. Bir sosyal yaşantı yok bizim Dinar'da. Bir fabrika yok. Çalışacak yer yok."

Mutlulukları

Mahallede en dikkat çeken husus hemen her yaştan herkesin mutlu ve güler yüzlü olmasıdır. Bu durum kısa ve açık bir şekilde şöyle dile getirilmektedir.

"Yaratılışımız böyle!"

"Mahallelimiz; para olsa da olmasa da mutlaka sevinçli ve mutlu olurlar"

"Mahallelimiz; kendilerini sürekli doğuştan neşeli görürler"

Bu mutluluğun ana sebebini ise *"aralarında tutkun, bağlı"* olmalarına dayandırmaktırlar. Mahalle sakinleri; düğün başta olmak üzere hayata dair her şeyde birbirlerini desteklediklerini belirtir. Mahalleliye göre; böyle düğünde, bayramda, seyranda bir araya gelmede son derece başarılıdırlar.

İrk-Din ve Sosyal Hayat Söylemleri

Bilinenin ve düşünülenlerin aksine inançlı olma ve inançlarını kendilerince yaşamaları, Hz. Ali'nin fotoğrafının asılması, semah dönmeleri, Allah, kitap, peygamber ve Ali söylemlerini sık sık dile getirmeleri en dikkat çeken ayrıntılar olarak gözlenmiştir.

Görüşmeler sırasında konuya ilişkin söylemler ise şöyle:

"Hepimiz din kardeşiyiz, Muhammet yoldaşınız"

"Aç yaşarlar ama kürdanı da dişine koyarlar, şükür ederler"

"Bir çingenede para olsa biz paşa diyeceğiz ama adam gibi adam parası yok abdal deniliyor. Keşke o abdallar biz olabilsek. Abdal demek çok temiz, bir insanı insandan üstün görmeyen, bir insanın cebine göz dikmeyen, bir insanın namusuna göz dikmeyen, insanın yaşadığı gibi yaşadığı söylemlerini söyleyen bir insan Allah'ın sevdiği kulu Abdaldır. Pir Sultan Abdal'ımız bile neden asıldı? Çünkü bazı düşüncelerini padişahlık zamanında beyan etmek istedi. Neden beyan etmek istedi? Yarın bu dedi padişah fermanı var ferman geldi mi kafa kesiliyor. Ama Pir Sultan'ın bir sazı vardı ve de bir dili vardı. Bu dil hem acıdır hem tatlıdır. Ama kötü konuşmasını bilen adam"

acıdır, iyi konuşmasını bilen tatlıdır. İşte bu zamanında Pir Sultan Abdal'ın olayında sebep budur. Padişah fermanında vay bu benim tahtımın önüne geçecek, bu benim elimden tahtımı alacak gibisine taht kavgasında. Ama bizim pir Sultan Abdalımız, Allah yolunda ehlibeyt yolunda.

Biz elhamdülillah Müslümanız fakat Müslümanlığımızın icabetlerini yerine getirmiyoruz. Niye; bizim bir kitabımızda şu yazar, komşun açken sen tok yatma. Bana gösterebilirseniz lütfen. Şu mahallede çadırda yatan vatandaşlarımız var. Evine sen götürüyorsun, kardeşim götürüyor, saygıdeğer hocam götürüyor, bir gün o götürür bir gün başka kardeşim. Ama her zaman ben muhtaç mıyım? Bize büyüklerimiz niye sahip çıkmıyor. Sahip çıkılmazsa Serkan Bey ne olacak, az önce dediğim gibi, adam hırsızlıkta yapacak, haydutlukta yapacak her kötülüğü yapacak. Ama bu adamlara sahip çıkılsa kötülük olur mu? Çünkü sonuçta hepimizin gideceği yer kara toprak. Ağa da olsan paşa da olsan ne olursan ol insanoğlu olduğu müddetçe ölümü tatmaya mahkûmdur. Tabiatımız da ölüm var. Ama huzurlu ölmek var. Sen şusun ben buyum. Pekala soruyorum insanlara Abdalın, Kürdün, Çerkezin, Türkmenin, Yörüğün Allah'ı ayrı mı? Bana açıklasınlar. Adem ile Havva'dan gelmeyiz, topraktan geldik toprağa gideceğiz. Birbirimize vay sen ötesin, vay ben öteyim deme şansımız yok. Çünkü insan olarak Rabbim beden, sıhhat, göz, kaş vermiş. Bir tane karınca yapabiliyor muyuz? Bir tane karınca yapabilirsek dünyayı biz elimize alırız. Ama yapamayız yüce Mevla'dan başkası onu yapamaz. Ama biz birbirimize saygılı sevgili olalım. Merhametli olalım. İnsan çamura düştüyse biz bu insanı çamurun içine sokalım demek ne Müslümanlığa ne de başka kavimlere uyar. Ben tasvip etmiyorum.

Bir mahallelinin inanç söylemleri ve şikâyetleri ise oldukça dikkat çekicidir. Geleneğin ve göreneğin unutulması, Cem'lerin yaşatılmaması ve gençlerin bilmemesi kendisini oldukça üzümüştür.

"Ehlibeyt Hz. Muhammed (Sav)'in soyudur. Bu zatlarda o soydan gelen bir kavimdir. Ama şimdi zamanımız döneminde diyelim bu kavimler unutulmaktadır. Ehlibeytin ne olduğunu daha adam bilmiyor. Ehlibeyt demek Hz. Muhammed (Sav)'in soyundan gelen, kan bağı demektir. Yalnız bizim eskilerden babalarımızdan görgülerimiz vardı. Mesela senin ile ben çok iyi arkadaşız, biz bu arkadaşlığımızı pekiştirerek kan bağı olurduk. Birbirimizin kanını damarımızdan alırdık kan kardeş olurduk. Senin çocuğunun soyadı atıyorum başka benim soyadım başka. Senden olan çocuk bana baba derdi, benden olan çocuk sana baba derdi. Senin ayağında ufacak bir diken bile çıksa hepsi ona sarılırdı. Bu da ne demek biliyor musun sayın hocam. Ben şunu anlıyorum akraba olmayan insanlar ile daha kardeş kavim olunması anlamında yorumluyorum. Dedeler geliyordu Semah dönerlerdi. Semah dönme adeti sizin büyükleriniz zamanında bizzat sizin akrabalarınız büyükleriniz tarafından yapıldı duydunuz mu? Gördünüz mü? 15-20 yıldır yapılmıyor. Ben bunu öğrenmek istiyorum? Ben kardeşliğinizi biliyorum. (Ayağa kalkıp gösteriyor) Ayaküstünde dedenin yolunda hizaya geçerdik Sen bunu bizzat yaptın mı kendin? Yaptım. Ondan sonra "imam şah, imam şah" diyerek böyle okurlar. Ondan sonra bir kadın bir erkek, ayaklarında çorap olmaz çorapsız, başlarlar bunlar cem dönmeye. Semah yani. Semah derler ama aslında cemdır. Toplumdaki insanlar ceme gelirler semah dönerler. Cem evi yani. Cem evi. Ondan sonra semahlar dönülür burada. Şu elimiz açık, bu elimiz buramızda kapalı. Hep böyle dönerdik. Allah'ım sen verdin sana getiriyoruz, verdiğin nimetlere şükürler

olsun. Anlamları budur. Şimdikiler gibi çiftetelli çal, Konyalı çal, şimdi bizim şeyimiz bile öyle oldu. Niye dedelerimiz gelmedi niye gelmedi, dedelerimize sahip çıkan bir insan yok ki. Şimdi olsaydı bizim cem bahtımız, olsaydı bir dergâhımız, Cem evimiz ne olurdu bizden doğan çocuklarımız, bizim adetlerimizi taklit ederlerdi.”

Mahalle inanç kültürünün ayrı bir araştırma konusu yapılması gerektiği araştırma sürecinde görülmüştür. İlçe mülki erkanının bu konuya önem vermesi gerekmektedir. İnanç tarihlerinin araştırılması ve yazılması sonucunda mahalle sakinlerinin mutlu edici çözüm önerileri geliştirilebilir.

Müziğe olan tutkunlukları

Mahallede Neşet Ertaş sevgisi, hayranlığı ve tutkusu çok büyüktür. Kendilerini “Neşet Ertaş hastası” olarak tanıtmaktadırlar. Mahallede “Neşet Ertaş avarında birçok sanatçının olduğu” iddiasında bulunmaktadır. Mahalle müzisyenlerinin her türlü çalgıyı çaldığı, seslerinin çok güzel olduğu, yerli ve ulusal kanallara çıktıklarını, bölgelerinde mahallelerini tanımayanın olmadığını dile getirmektedirler.

Yeteneklerini ise şu cümlelerle açıklamaktadırlar.

“Ben 6 yaşından beri müzisyenim. 6 yaşında ud çaldım, söyledim. Ondan sonraki iki üç sene keman çaldım, bağlama çaldım, klarnet çaldım. Hem çalıp hem söyledim. Şu an dört beş dalda; sanat müziği, halk müziği, arabesk, hepsini de layığı ile çalar söylerim. Sesimde Allah vergisidir. 68 yaşındayım, müzikten kopamıyorum. Yarım ses eksik bile bassalar fark ederim”

Mahallelinin müzisyenlere olan saygınlığı bilinmekte ve hemen hissedilmektedir.

“Yaşadıklarımız normal. Arkadaş, eş dost sever, sayar. Halkın çoğu da hepimizi müzisyen olarak bilir, tanır, sever sayar. Mahalle olarak iyi geçinen toplum içe giren kişileriz. Saygınlığımız vardır Allaha şükür. Yüzyıllardır müziğin verdiği bu tecrübe sayesinde her zaman sevip sayarlar, biz de onları sever sayarız”

Şikâyetleri ise yeteneklerinin keşfedilmemiş olmasıdır.

“Çoluğumuz çocuğumuz on numaradır. Eğitilse gerçekten süper yetenekleri var. Ama bizler, bu konu yönetimimizin diyelim bizim yapacak bir şeyimiz yok. Ben ne yapabilirim, Ben İbrahim Bilgeyim. Benim bu Ovada olsun, Şuhut Ovası olsun, Isparta Ovası olsun, Burdur olsun, bizi oralar tanır ama biz kendimizi avutmak ile meşgul oluyoruz. Bizim olmaz mıydı İbrahim Tatlıseslerimiz, Neşet Ertaşlarımız, yeni yetmelerden diyorum. Bu kadar kabiliyetli çocuklarımız var. Bu kadar kendilerine güvenen çocuklarımız var.”

Düğün Müzikleri

Hemen her tür müziğe yer verilmektedir. Roman havaları, çifte telli, zeybek ise en çok çalınıp söylenen ezgiler olarak görülmüştür. Gençlerin daha çok yeni çıkan müzikleri takip ettikleri ve istekte buldukları, eskilerin özellikle ihtiyaçların Türkmen havası denilen oyunu oynadıkları, eskilerin yeni oyunları oynamaktan çekindikleri ve kendilerine yakıştırmadıkları dikkat çeken ayrıntılar olarak göze çarpmıştır.

Enstrümanlar

Eskiden cümbüşün ve klarnetin daha yaygın olduğu, günümüzde ise, org ve bağlamanın tercih edildiği, elektro bağlamanın geleneksel bağlamanın yerini aldığını, zurna çalgısının ise tercih edilmediğini müzisyenler dile getirmektedirler.

Değişimler ve dönüşümler

Eskiden kara düzen çalındığı, üç, dört, beş kişilik orkestralardan tek veya iki kişilik çalılara geçildiği, amfi ve cami hopörlerinden veya hep bir ağızdan, mikrofonsuz söylemelerden, son teknoloji ses sistemlerine değişimlerin olduğu, kısacası modernleşmeye ayak uydurduklarını müzisyenler dile getirmektedirler.

Düğünlerde de zamanla değişimlerin olduğu söylenmiştir.

“Bizim düğünlerimiz Cumadan başlıyordu Pazar bitiyordu. Şimdi Dinar civarı olduktan sonra Cumartesi saat 9-10 da gidiyoruz öğleden sonra bir kınaya gidip geliyoruz mikrofonun başına oturuyoruz. Pazar günü gelin alıp geliyoruz. 13:30 da 14:00 de bitiyor”

Değişimleri ve müzik yapılış tarzlarını eleştirenlerde bulunmaktadır.

“Ben müzisyenim düğünlere gidiyorum. Şükürler olsun bu ovada olsun Şuhut'ta olsun, her tarafa bizi tanıyan yerlerde düğünlere gideriz. Adamlar bize düğünümüz bittiğinde bize derler ki; kardeşim bunu yağa bala ver. Niye biz el gibi orgu önümüze koyup iki tık tık edipte CD'yi aç oğlum demeyiz. Niye o sanatı biz severek yapıyoruz severek çalışıyoruz. Kimse dinlemese bile bizi, biz kendi kendimize yine deşarj oluyoruz. Neden müzik sevgisi var. Ruhumuza işlemiş çünkü.”

Mahalle müzik kültürü üzerine

Teknoloji başta olmak üzere müzik kültürlerini etkileyen unsurlardan uzak kalmayı tercih etmeleri dikkat çekicidir. Mahalle müzisyenleri geleneklerini korumayı başarmışlardır. Bununla birlikte toplumsal değişim, zaman kullanımı icra biçimlerini etkilemiştir.

Çalgılarda pek fazla değişim ve dönüşümün olmaması dikkat çekicidir.

Dinar Bandosunun kuruluşunda mahalle müzisyenleri yer almıştır. Bugün Türk siyasi hayatında bile çok önemli bir yer edinen Bandonun kuruluş ve gelişiminde mahalle müzisyenlerinin etkisi önemlidir.

Ayrıca Dinar düğünlerinin, eğlence yaşantısının vazgeçilmezleri arsındadırlar. Sadece Dinar'da değil; civar il ve ilçelerde de düğün ve eğlencelere davet edilmektedirler.

Abdal olarak görülmek istemeleri, Pir Sultan Abdal'a, sözlerine, müziğine sürekli gönderme yapmaları, müzik kültürlerinin bu kültürün etkilediğini belirtmeleri de son derece dikkat çekicidir.

Geleneksel Cem törenleri yapılmasa da bir özlemin olduğu, cem ihtiyaçlarını org, bağlama, klarnet gibi çalgılarla gidermeye çalıştıkları gözlenmiştir. Cem ve semah dönme adetlerinin unutulmasından son derece üzüntü duymaktadırlar.

Mahalle çocuklarının çalma ve söylemede son derece yetenekli oldukları; fiziksel, biyolojik, sosyal ve kültürel yeterliliklerinin olduğu görülmüştür. Yetenek taramasının yapılması çocuk ve gençlerin profesyonel müzik eğitimine yönlendirmeleri için önemlidir.

Konu üzerinde ülkemizde en ciddi yurt dışı kaynaklı araştırma Sonia Tamar Seeman'ın "Music and Identity in Turkish Roman Communities" adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada en dikkat çeken husus romanların kendi kültürlerini korumada müziği etkin bir araç olarak kullandıkları gerçeğidir.

Sonuçlar ve Tartışma

Romanlar, Türkiye'nin birçok bölgesinde yaşamaktadırlar. Onların kendilerine özgü yaşama biçimleri, yaşama bakış açıları, kültürleri genel toplumsal yapıdan farklılık göstermekte ve bu yüzden de farklı, aykırı olarak görülmektedirler. Toplumsal yapıda öteki olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Romanların en bilinen özelliklerinden başında müziğe olan tutkuları gelmektedir. Neden müziğe bu kadar tutkuyla bağlıdırlar ve onlar için müzik başı başına bir yaşam biçimine dönüşmüştür? Bu sorunun cevabını öteki kavramında bulmak mümkündür. Yaşam biçimleriyle ve yaşam algılarıyla genel toplumsal yapının dışına çıkmaları, bir nevi aykırı olmaları, onlara sanat alanına, özellikle müziğe yönlendirmiş olabilir. Bu durumun bir örneğini Dinar'ın Dere Mahallesi'nde görmek mümkündür. Bu mahallede yaşayan romanların büyük bir çoğunluğu müzik ile uğraşmakta, yaşamlarını müzik yaparak devam ettirmektedirler. İcra ettikleri müzikler baktığımızda, romanların genel olarak içinde buldukları coğrafyanın müziğine yöneldiklerini görmekteyiz. Özellikle çalgıcılık-müziyenlik konusundaki yetenekleri gözlerden kaçmamaktadır. Çocukluktan itibaren müzik ortamının içinde büyümektedirler. Toplum tarafından öteki olarak görülmeleri onları sanata, özellikle müziğe yönlendirmiş olabilir. Kendilerine müzik ile bir varlık alanı yaratmakta ve müzik ile varlıklarını, yaşadıklarını, biz de varız, bizi görün dediklerini görmek mümkündür. Bunun yanında en çok şikâyet ettikleri nokta, toplum tarafından dışlanmış olmalarıdır. Vergilerini vermekte, askerliklerini yapmaktadırlar. Fakat dışlandıklarını düşünmektedirler. İş konusunda devletin onları ikinci plana attığı kanısı yaygındır. Seçim zamanlarında vaat edilenlerin gerçekleşmediğini ve gerekli hizmetlerin yapılmadığını dile getirmektedirler.

Özellikle müzik alanında bir saygınlıkları söz konusudur, sadece Dinar'da değil çevre ilçelerde ve hatta illerde belirli bir tanınırlıkları vardır. Burada, toplumsal yapıda, Romanların yaşadığı birçok yerde olduğu gibi Dinar'da da ön yargıların toplumsal algıdaki belirleyiciliğin ön planda olduğu görülmektedir. Müzikleri dinleniyor, fakat diğer taraftan bir dışlanma söz konusudur. Bu açıdan "Roman açılımı" adı verilen çalışmanın daha titiz ve sağlıklı yürütülmesi gerekmektedir. Mesele her ne kadar ekonomik olarak ele alınsa da asıl kültürel boyut önem arz etmektedir. Hem romanların hem de toplumun yakınlaşması, saygı ve hoşgörü ortamının oluşması gerekmektedir. Mahalleye yönelik olarak ekonomik ve kültürel çalışmaların yapılması, özellikle çocukların ve gençlerin yaşamlarına ilişkin projelerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu açıdan romanlara yönelik olarak müzik alanındaki çalışmalara öncelik verilebilir, bir müzik birimi oluşturulabilir ve Dinar'ın roman müzisyenlerine bu şekilde açılım sağlanabilir.

Kaynakça

- Duygulu, M. (2006). Türkiye’de Çingene Müziği, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Güvenç, B. (2007). Kültürün abc’si, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Karahsanoğlu, S., Yavuz, E.D. (2015). Müzikte Araştırma Yöntemleri, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Yayınları, İstanbul
- Reinhart, K, Reinhart, U. (2007). Türkiye’nin Müziği, Sun Yayınevi, Çev: Sinemis Sun, Ankara.
- Say, A. (2002). Müzik Sözlüğü, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara.
- Seeman, S. S. (2002). Music and Identity in Turkish Roman Communities, University of California, Los Angeles.
- Yükselsin, İ. Y. (2014) “Kültürel Aracılık, Romanlar (Çingeneler) ve Müzik: Bir Rumeli Halk Ezgisinin Kırkpınar Güreş Havasına Dönüştürülmesi Örnek Olayı, Cilt: 7, Sayı 34, Ekim.